

Rozdział 13

RYNEK NIEOŻYWIONYCH CZYNNIKÓW PRODUKCJI

Obok pracy ludzkiej istnieją nieożywione czynniki produkcji, takie jak ziemia i kapitał.

Ziemia to czynnik produkcji, który nie jest wytwarzany przez ludzi, lecz dany przez naturę. Obejmuje ona powierzchnię oraz to wszystko, co w naturze jest użyteczne w procesie wytwarzania (bogactwa naturalne, kopaliny, rośliny etc.).

Przez **kapitał** rozumiemy zasób środków produkcji stosowanych do wytwarzania innych dóbr, czyli **kapitał rzeczowy** (fizyczny), np. budynki, maszyny, pojazdy. Zasoby kapitału rzeczowego i ziemi tworzą realny majątek kraju.

Miano kapitału otrzymują również wszelkie fundusze pieniężne, przeznaczone na cele produkcyjne oraz papiery wartościowe. Fundusze te nazywamy **kapitałem finansowym**.

Należy odróżnić zasoby od strumieni oraz ceny zasobów od dochodów, które przynosi ich zużycie.

Zasobem kapitału nazywamy wielkość kapitału istniejącego w danym momencie. Rozpatrując jednak nakłady kapitału jako czynnika produkcji, mamy do czynienia ze **strumieniem** usług świadczonych przez dany zasób kapitału w określonym czasie. Analogicznie możemy mówić o cenie zasobów oraz wynagrodzeniu za usługi świadczone przez kapitał i ziemię.

13.1. Popyt i podaż na rynkach ziemi i kapitału

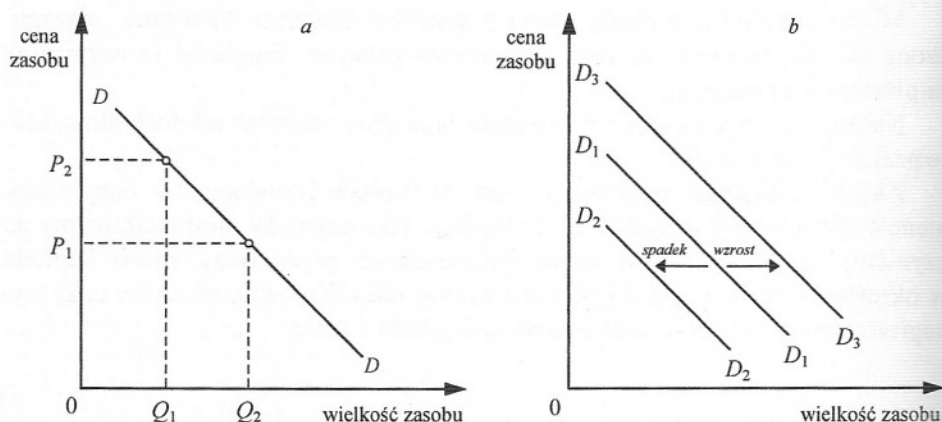
Popyt na zasoby kapitałowe i ziemię można analizować w podobny sposób jak popyt na pracę.

Przedsiębiorstwu opłaca się angażować kapitał (ziemię) do momentu zrównania się wartości produktu krańcowego kolejnej jednostki czynnika produkcji z jego ceną.

Zrównanie to wyznacza wielkość popytu przedsiębiorstwa na dany czynnik produkcji i jest równocześnie warunkiem maksymalizacji zysku przedsiębiorstwa⁴⁴.

Krzywa popytu firmy na ziemię (kapitał), jak również krzywa popytu rynkowego (która jest sumą popytów poszczególnych firm) nachylona jest w dół, co obrazuje rys. 13.1. Przy cenie P_2 popyt na dany czynnik produkcji wynosi Q_1 . Natomiast gdy cena danego czynnika spadnie z poziomu P_2 do P_1 , jednocześnie zmniejszy się wartość produktu krańcowego danej firmy i zwiększy ona swój popyt na ten czynnik produkcji z Q_1 do Q_2 . Zmiany cen czynników produkcji powodują więc przesuwanie się wzdłuż krzywej popytu (rys. 13.1a). Z kolei wzrost popytu na dany zasób czynnika produkcji spowoduje wzrost podaży produktu finalnego wytwarzanego przez firmę (firmy) i spadek ceny produktu. Ponieważ wartość produktu krańcowego ustalana jest przez pomnożenie produktu krańcowego przez cenę produktu, spadek ceny produktu przesunie krzywą popytu w prawo (D_3), wzrost zaś ceny produktu – w lewo (D_2), w stosunku do wyjściowej krzywej popytu (D_1) – rys. 13.1b. Podobne reperkusje wywoła zmiana techniki i technologii, która będzie uzależniona od cen czynników produkcji (zwłaszcza pracy i kapitału). Spowoduje ona przesuwanie się krzywych popytu na dany czynnik produkcji w lewo (spadek) lub w prawo (wzrost popytu).

Rys. 13.1. Krzywe popytu na czynniki produkcji

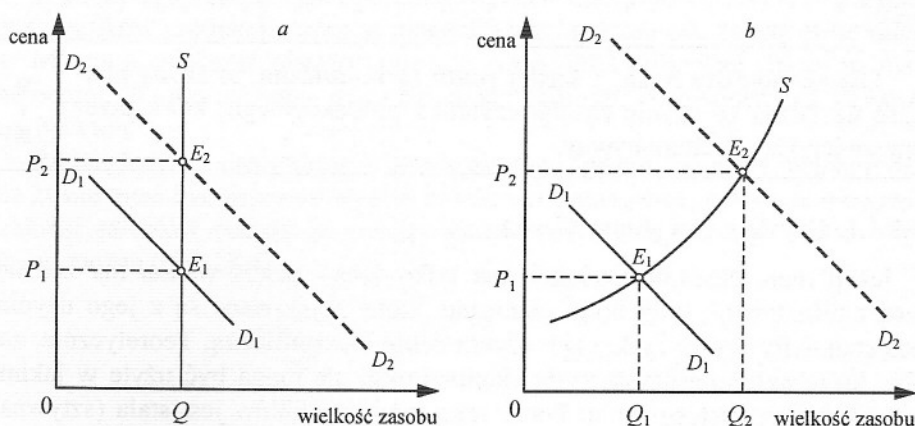
Nawiązując do powyższej analizy, popyt na czynniki produkcji nazywamy **popytem pochodnym** (wtórnym) w stosunku do popytu na produkty wytwarza-

⁴⁴ Zasada ta jest tożsama z zasadą optymalnych decyzji produkcyjnych firmy, omówionych w rozdziale 9.

ne przez firmę (firmy). Ten ostatni zaś zależy od poziomu cen produktów firmy (firm).

Jeśli chodzi o **podaż** nieożywionych czynników wytwórczych jest ona zróżnicowana w zależności od stopnia ich dostępności i możliwości dostosowania do zgłaszanego przez rynek zapotrzebowania. Główna różnica między np. rynkiem kapitału a rynkiem pracy polega na tym, że zarówno dla przedsiębiorstwa, jak i danej gałęzi produkcji, kapitał w krótkim okresie jest mniej elastyczny niż nakłady pracy. Nakłady pracy można zwiększyć lub zmniejszyć dość szybko, natomiast zainstalowanie dodatkowych maszyn lub powiększanie innych elementów kapitału rzeczowego wymaga dłuższego czasu. W długim okresie zwiększenie lub zmniejszenie kapitału nie następuje z trudnością. Tak więc elastyczność podaży kapitału wzrasta w długim okresie.

Inaczej jest w przypadku ziemi. Jej ogólna podaż określona jest przez warunki naturalne i nie może być zwiększona ani w krótkim, ani w długim okresie. Podaż ziemi nie reaguje na cenę, czyli jest całkowicie nieelastyczna. Wzajemne relacje między popytem i podażą czynników produkcji przy podażu całkowicie nieelastycznej i podażu elastycznej przedstawione są na rysunku 13.2*a* i *b*.

Rys. 13.2. Równowaga na rynkach nieożywionych czynników produkcji:
a – przy podażu całkowicie nieelastycznej, *b* – przy podażu elastycznej

Na rynku czynników produkcji o podażu sztywnej (całkowicie nieelastycznej) zmienia się wyłącznie cena, która zależy od popytu rynkowego. Równowaga rynkowa dla takich rynków powstaje w punkcie przecięcia się krzywych popytu (D_1 , D_2) z krzywą podaży (S) – rys. 13.2*a*. Z kolei na rynku o podażu elastycznej równowaga rynkowa następuje w wyniku zmian zarówno po stronie ceny, jak i podaży zasobów (rys. 13.2*b*).

Jakie są determinanty popytu i podaży nieożywionych czynników wytwórczych?

13.2. Formy dochodów z nieożywionych czynników produkcji

Oczywiste jest, że usługi czynników produkcji muszą być w odpowiedni sposób wynagradzane. W poprzednim rozdziale omówiliśmy płacę jako wynagrodzenie za podstawowy czynnik produkcji, jakim jest praca. Obecnie zajmemy się formami dochodów, które przynoszą pozostałe czynniki produkcji, a więc ziemia i kapitał.

13.2.1. Renta ekonomiczna

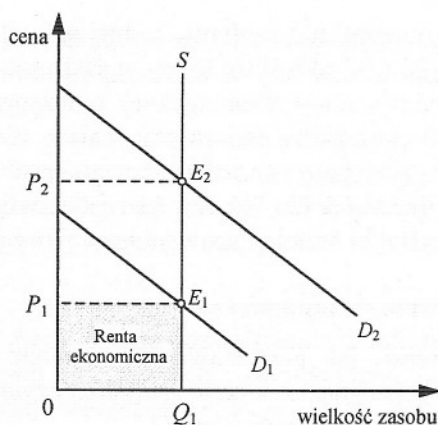
W potocznym użyciu słowo „renta” oznacza płatność za używanie cudzej własności (czynsz dzierżawny, opłata za wynajem lokali, maszyn, samochodów).

Dla ekonomisty renta, a ściślej **renta ekonomiczna**, to każda płatność uzyskana za użycie zasobu czynnika produkcyjnego, która przekracza jego koszt alternatywny.

13.2.1.1. Czysta renta ekonomiczna

Jeżeli dany czynnik produkcji ma tylko jedno zastosowanie, ma zerowy koszt alternatywny. Przychody pieniężne, które uzyskiwane są z jego użycia, będą stanowiły czysty zysk, czyli **czystą rentę ekonomiczną**. Teoretycznie, zasoby, które uzyskują czystą rentę ekonomiczną, nie mogą być użyte w jakimkolwiek innym zastosowaniu. Podaż tego typu czynników jest stała (sztywna) i krzywe podaży są pionowe (całkowicie nieelastyczne) – rys. 13.3. Przykładem tego rodzaju zasobu może być parcela budowlana w śródmieściu Krakowa lub jakaś wyjątkowa działka pod uprawę. Załóżmy, że posiadamy bardzo szczególnie kawałek ziemi, który ma tylko jedno zastosowanie, np. można na nim uprawiać tylko winogrona. Cena użytkowania tej ziemi (P_1) pomnożona przez wielkość jej obszaru (Q_1) stanowi czystą rentę ekonomiczną. Obrazuje ją pole prostokąta $0P_1E_1Q_1$. Gdyby popyt na tę ziemię był wyższy – D_2 zamiast D_1 , cena jej użytkowania (najmu, dzierżawy) wzrosłaby z P_1 do P_2 . Wielkość podaży tej ziemi pozostaje bez zmian, ale płatność za jej wykorzystanie (czysta renta ekonomiczna) wzrosłaby w tej sytuacji i objęłaby pole $0P_2E_2Q_1$.

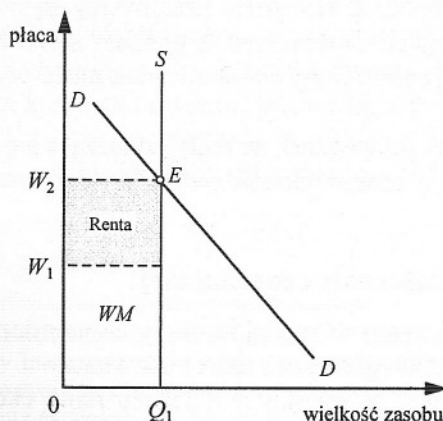

Rys. 13.3. Czysta renta ekonomiczna

Czysta renta ekonomiczna jest wydatkiem, jaki musi ponieść dzierżawca działki ziemi z tytułu jej najmu, i dochodem dla jej właściciela. Gdyby działka ziemi została sprzedana dzierżawcy, wówczas on przejąłby prawo do renty.

Z podobną sytuacją – jak opisana powyżej – mamy do czynienia w przypadku czynników produkcji, które są niemożliwe do powielenia, np. **wybitne talenty**. Można powiększać obszary uprawne ziemi, intensyfikować zbiory różnymi metodami, ale nie możemy stworzyć takich geniuszy jak Penderecki, Pavarotti czy Newton.

Ze względu na specyficzne właściwości tego rodzaju talentów, wynagrodzenie za nie musi być znacznie wyższe aniżeli normalna płaca, a więc za niepowtarzalność talentów otrzymują wynagrodzenie nadzwyczajne, czyli czystą rentę ekonomiczną (rys. 13.4).

Rys. 13.4. Renta ekonomiczna za usługi wybitnych talentów

Właściciel zasobu (talentu) nie zaoferuje żadnej usługi, jeśli osiągnięte wynagrodzenie będzie mniejsze od określonego wynagrodzenia minimalnego (*WM*). Otrzymywanie tego rodzaju renty ekonomicznej związane jest nie tylko z niepowtarzalnymi właściwościami danego zasobu, zależy również od rozmiarów popytu na niego. Im wyższy popyt na usługi danego zasobu, tym większa renta ekonomiczna. Jednak nawet bardzo wysoka renta nie zwiększy podaży takiego zasobu, również całkowity jej brak nie spowoduje zaniku jego podaży.

13.2.1.2. Powszechna renta ekonomiczna

Zastanówmy się teraz, jak przedstawia się problem renty ekonomicznej w sytuacji, gdy mamy do czynienia z zastosowaniem czynników produkcji, których koszt alternatywny nie jest równy zeru.

Jeśli zasób czynnika produkcji ma więcej niż jedno zastosowanie i w realizowanym zastosowaniu przynosi właścicielowi wyższy dochód niż w innych zastosowaniach, to różnica między tym dochodem a następnym, co do wysokości, stanowi tzw. powszechną rentę ekonomiczną (zwaną też quasi-rentą).

Powszechna renta ekonomiczna jest to różnica między ceną zasobu i jego kosztem alternatywnym, gdy koszt alternatywny nie jest równy zeru.

W tym przypadku krzywa podaży danego czynnika produkcji, odzwierciedlająca różnice kosztów alternatywnych różnych jednostek danego zasobu, nie jest pionowa, jak to było przy czystej rencie ekonomicznej, lecz skierowana jest w górę (podaż elastyczna) – zob. rys. 13.2b. Tak więc, każdy przychód, który dany czynnik produkcji uzyskuje ponad jego koszt alternatywny, może być uznany za rentę powszechną. Np. różni pracownicy są niejednakowo produktywni w różnych rodzajach zatrudnienia, a ponadto zróżnicowanie kosztu alternatywnego, a zatem i poziomu renty ekonomicznej, może wynikać z poziomu ich kwalifikacji.

Generalnie możemy powiedzieć, że renty odnoszące się do usług czynników, których podaż reaguje w długim okresie na zmiany cen usług, nazywamy quasi-rentami.

13.2.1.3. Typowe rodzaje renty ekonomicznej

Wśród najbardziej znanych rodzajów renty ekonomicznej na uwagę zasługują: renta gruntowa, renta górnicza i renta budowlana.

Renta gruntowa jest szczególnym rodzajem renty ekonomicznej. Jest ona płacona właścicielowi za wydzierżawienie ziemi. Poziom tej renty uzależniony

będzie od różnic w jakości gleby oraz od lokalizacji gruntu. Im lepsza ziemia, bardziej żyzna i korzystniej położona w stosunku do rynków zbytu, tym renta gruntowa będzie wyższa.

Innymi słowy – **renta gruntowa** jest różnicą między zyskiem netto⁴⁵ z uprawy ziemi lepszej jakości i korzystniej zlokalizowanej a zyskiem netto z uprawy ziemi gorszej jakości i bardziej oddalonej od rynków zbytu.

Cena sprzedaży ziemi będzie odzwierciedlać, obliczoną na podstawie aktualnej stopy procentowej, przyszłą rentę ekonomiczną. Wzrost popytu na użytkowanie ziemi powoduje wzrost jej ceny sprzedaży. Właściciel ziemi, sprzedając ją, pozbywa się jednocześnie dochodu, który ona przynosi w postaci renty gruntowej. Zażąda więc od nabywcy takiej sumy, która umieszczona w banku przyniosłaby mu co najmniej taki sam dochód w postaci procentu. Rozumowanie nabywcy będzie identyczne.

Tak więc **cena ziemi jest to skapitalizowana renta na podstawie obowiązującej bankowej stopy procentowej.**

$$\text{Cena ziemi} = \frac{\text{renta ekonomiczna}}{\text{stopa procentowa}} \times 100$$

Renta w górnictwie. Renta w przemyśle wydobywczym powstaje tak samo jak renta gruntowa w rolnictwie. Zasoby naturalne różnią się między sobą:

- ilością i rodzajem złóż,
- głębokością pokładów,
- odległością od rynków zbytu.

Zysk dodatkowy, jaki otrzymują ci właściciele, którzy mają bogate zasoby, łatwiej dostępne, położone bliżej rynków zbytu, stanowi rentę górnictwa. Np. na skutek dużego popytu na ropę naftową eksploatowane są również złoża trudno dostępne, o wysokich kosztach odwiertu. Wobec tego, że cena rynkowa jest jednolita, właściciele złóż łatwo dostępnych, o niskich kosztach wydobycia uzyskują rentę górnictwa (nadwyżkę dochodu ponad dochód uzyskiwany przez innych)⁴⁶.

⁴⁵ Zysk netto jest to różnica między przychodem i kosztem.

⁴⁶ Należy tutaj wspomnieć o problemie tzw. „narzucania” renty ekonomicznej (ang. *rent-seeking*). Wiadomo, że firmy monopolistyczne mogą być chronione przed konkurencją za pomocą protekcyjnego ustawodawstwa i taryf celnych. Stanowi to podstawę uzyskiwania przez firmy zysków będących formą renty ekonomicznej. Powoduje to, że firmy, w pogoni za dodatkowym zyskiem, przeznaczają wiele środków na tworzenie grup nacisku politycznego (ang. *lobbies*), szukając protekcji rządowych.

Renta w budownictwie jest bardzo powszechną formą renty ekonomicznej. Otrzymują ją:

- właściciele placów budowlanych wydierżawianych (wynajmowanych) pod budowę domów mieszkalnych, obiektów przemysłowych, handlowych i usługowych,
- właściciele wynajmowanych pomieszczeń na cele przemysłowe, handlowe, usługowe lub mieszkalne.

Zróznicowanie czynszu dzierżawnego (renty) uzależnione jest od kategorii miasta, położenia obiektu, czy placu, w stosunku do dużych skupisk ludności. Np. ograniczona ilość korzystnie położonych placów budowlanych, obiektów mieszkalnych i w związku z tym wysokie czynsze sprawiają, że w wielu miastach krajów wysoko rozwiniętych powstają skupiska „drapaczy chmur”, pomieszczenia są ciasne, ulice wąskie itp.

1. Co to jest renta ekonomiczna i jakie znasz jej rodzaje?
2. Czym się różni czysta renta ekonomiczna od quasi-renty?
3. Jakie czynniki wpływają na cenę sprzedaży ziemi?

13.2.2. Procent i stopa procentowa

Gospodarka rynkowa charakteryzuje się wysokim stopniem koncentracji kapitału. Wymaga to gromadzenia dla celów inwestycyjnych coraz większych kapitałów, co przekracza możliwości indywidualnych inwestorów. Dlatego cechą współczesnych procesów inwestycyjnych jest korzystanie w szerokim zakresie z różnych form mobilizacji kapitału, w tym także z kredytowania bankowego i pożyczek obligacyjnych. Mobilizacja ta dokonuje się na rynku finansowym, gdzie spotykają się podmioty gospodarcze reprezentujące popyt na kapitał (inwestorzy) oraz podmioty posiadające oszczędności – gospodarstwa domowe, czy firmy, które część swoich dochodów nie wydatkowały na cele konsumpcyjne bądź produkcyjne, z których ostatecznie kształtuje się podaż kapitału pożyczkowego.

W gospodarce rynkowej podmioty rynkowe skłonne są ograniczać bieżącą konsumpcję, tzn. oszczędzać, ponieważ przynosi im to określony dochód, zwany procentem.

Procent jest to cena kapitału pożyczkowego (dla dłużnika) i dochód za odłożoną konsumpcję (dla wierzyciela). **Stopa procentowa** jest roczną płatnością wyrażoną w procentach, wynagradzającą pożyczających za udostępnienie środków pieniężnych dłużnikom.

Cena kapitału pieniężnego (procent) musi równoważyć koszt rezygnacji z innych, alternatywnych jego zastosowań.

W praktyce współczesnej gospodarki rynkowej wyróżnia się:

– **rynkową (nominalną) stopę procentową**, czyli całkowitą płatność, której można oczekiwać z tytułu udzielonej pożyczki; rynkowa stopa procentowa zawiera w sobie trzy elementy: czystą stopę procentową, koszt ryzyka inwestycyjnego oraz oczekiwaną stopę przyszłej inflacji;

– **czystą stopę procentową** (premia za odłożoną konsumpcję), czyli przychód, którego można oczekiwać z inwestycji w warunkach braku ryzyka i inflacji;

– **realną stopę procentową** – jest to nominalna stopa procentowa, pomniejszona o oczekiwaną stopę inflacji. Ponieważ realna stopa procentowa nie obejmuje kwoty pokrywającej wpływ inflacji na wartość pieniądza, jest to miara rzeczywistego kosztu pozyskania kapitału pożyczkowego.

13.2.2.1. Stopa procentowa równowagi na rynku kredytowym

Aby zrozumieć w jaki sposób ustalana jest wysokość rynkowej stopy procentowej, należy najpierw zbadać proces kształtowania się czystej stopy procentowej w warunkach wolnych od ryzyka inwestycyjnego i zjawisk inflacyjnych.

Ponieważ pożyczki są podstawowym środkiem przesuwania konsumpcji w czasie, rynek funduszy pożyczkowych może posłużyć do przedstawienia, w jaki sposób popyt i podaż tych funduszy wpływają na kształtowanie się stopy procentowej.

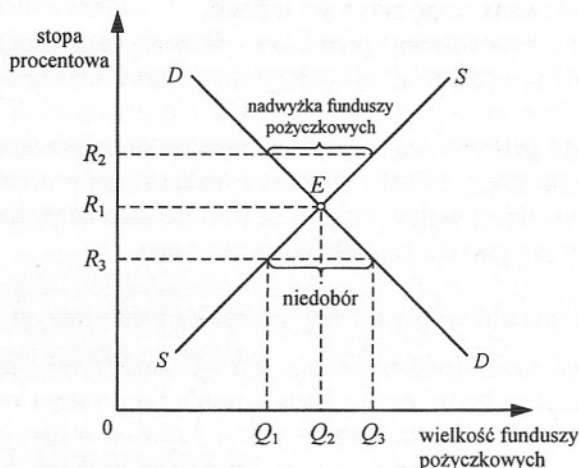
Rynkowa stopa procentowa stanowiąca cenę funduszy pożyczkowych ustalana jest tak, jak każda inna cena, czyli w wyniku interakcji popytu i podaży – w tym wypadku – na kapitał pożyczkowy. Im wyższa stopa procentowa, tym wyższa podaż kapitału pożyczkowego. Wzrastająca stopa procentowa skłania większą liczbę ludzi do poświęcania swojej bieżącej konsumpcji na rzecz przyszłych dochodów uzyskanych z oszczędności. Krzywa podaży funduszy pożyczkowych wznosi się więc w górę, w prawo (rys. 13.5).

Z kolei popyt na fundusze pożyczkowe jest ujemnie skorelowany ze stopą procentową zaciągniętych pożyczek, dlatego krzywa popytu na fundusze pożyczkowe jest nachylona w dół.

Przedsiębiorca zaciągając pożyczkę będzie porównywał stopę procentową ze stopą przychodów z inwestycji, które realizuje dzięki zaciągniętym kredytom⁴⁷. Przedsiębiorstwo będzie zaciągało pożyczki na cele inwestycyjne wówczas, gdy

⁴⁷ Stopa przychodu z inwestycji (stopa zwrotu) to wyrażona w procentach relacja między wielkością zysku, jaki przewidywany jest z danego przedsięwzięcia inwestycyjnego, a nakładami inwestycyjnymi, jakie na jego realizację muszą być poniesione.

stopa przychodu z inwestycji będzie wyższa od stopy procentowej, przestanie zaś sięgać po kapitał pożyczkowy przy stopie procentowej wyższej niż jego stopa zwrotu. Warunek, aby stopa zwrotu była wyższa od stopy oprocentowania kapitału pożyczkowego jest w istocie warunkiem opłacalności przedsięwzięć inwestycyjnych. Tylko wówczas przedsiębiorca będzie miał możliwość zwrotu pożyczki i osiągnięcia zysku ekonomicznego.

Rys. 13.5. Stopa procentowa równowagi na rynku kredytowym

Na konkurencyjnym rynku funduszy pożyczkowych wysokość stopy procentowej określona jest przez popyt i podaż na kapitały pożyczkowe. Z analizy rysunku 13.5 wynika, że **stopa procentowa równowagi** R_1 jest określona przez punkt E , a więc punkt przecięcia się krzywych popytu i podaży (wówczas rozmiary popytu na fundusze pożyczkowe równe są wielkości ich podaży – Q_2). Utrzymywanie natomiast stopy procentowej powyżej lub poniżej punktu równowagi wywoła znane nam już zjawiska związane z nierównowagą rynkową, a mianowicie: nadwyżkę lub niedobór funduszy pożyczkowych.

13.2.2.2. Wpływ ryzyka inwestycyjnego oraz inflacji na stopę procentową

Powyższe rozważania dotyczyły założenia, że stopa procentowa jest czystą stopą procentową, a więc nie obciążoną kosztami ryzyka inwestycyjnego i kosztami przyszłej inflacji. W praktyce, zarówno wiele przedsięwzięć inwestycyjnych niosących ze sobą potencjalne **ryzyko niepowodzenia**, jak i **występująca inflacja** powodują konieczność uwzględnienia tych kosztów w wysokości rynkowej stopy procentowej.

Jeżeli np. dobra wytwarzane przez firmę za pomocą zainwestowanego kapitału nie zostaną sprzedane po przewidywanej cenie lub podjęta inwestycja okaże się zupełnie nietrafiona – dłużnik nie będzie mógł spłacić nie tylko odsetek, ale także nie będzie w stanie spłacić podstawowej kwoty pożyczki. Pożyczkodawca narażony na **ryzyko poniesienia strat** będzie domagał się takiej stopy procentowej za udzieloną pożyczkę, która pokryje mu ewentualne straty. Dodanie kosztów ryzyka inwestycyjnego do czystej stopy procentowej obniży podaż funduszy pożyczkowych, w rezultacie rynkowa stopa procentowa wzrośnie.

Trzeba podkreślić, że stopy procentowe funduszy pożyczkowych są zazwyczaj dużo wyższe w krajach o niestabilizowanej sytuacji politycznej, czy gospodarczej, niż w krajach o dojrzałej gospodarce rynkowej. Wiąże się to z faktem, że w tych pierwszych ryzyko prowadzenia działalności gospodarczej jest bardzo wysokie i pożyczkodawcy, zdając sobie sprawę z możliwości poniesienia dużych strat – żądają wysokiej rekompensaty z tego tytułu.

Oprócz ryzyka inwestycyjnego, także przewidywany **spadek siły nabywczej** pieniądza, związany z inflacją, będzie wpływać na kształtowanie się rynkowej stopy procentowej.

Inwestorzy przewidując wzrost cen w przyszłości będą zaciągać pożyczki „dzisiaj”, aby móc je spłacić później zdevaluowanymi pieniędzmi – przewidywany wzrost stopy inflacji zwiększa na ogół popyt na fundusze pożyczkowe. Jednocześnie pożyczkodawcy będą żądać wyższych stóp procentowych, aby skompensować swoje straty na skutek spadku wartości spłat udzielanych pożyczek. Pożyczkodawcy przewidując wzrost stopy inflacji w przyszłości staną się mniej skłonni do rezygnacji z bieżącej konsumpcji, w związku z czym podaż funduszy pożyczkowych spadnie. Jednoczesny wzrost popytu i spadek podaży funduszy pożyczkowych podniesie rynkową stopę procentową.

<p>Należy pamiętać o tym, że realna stopa procentowa nie obejmuje oczekiwanej stopy inflacji, stąd im wyższe jest tempo inflacji, tym większa jest różnica pomiędzy nominalną i realną stopą procentową.</p>	
---	---

W dotychczasowych rozważaniach posługiwaliśmy się jednorodną stopą procentową, reprezentatywną dla całej gospodarki. W rzeczywistości nie istnieje jeden uniwersalny poziom stopy oprocentowania kapitału pożyczkowego, lecz kilka różnych stóp, uzależnionych od takich czynników, jak: okres, na jaki dokonywane są lokaty (lub udzielane pożyczki), rodzaj lokat (czy kredytów), wiarygodność kredytowa dłużnika, czy charakter polityki gospodarczej stosowany w danym państwie.

Stopa procentowa jest jednym z najważniejszych instrumentów ekonomicznych pozostających w rękach państwa. Bank Centralny, kształtując stopę pro-

centową, nie może nie brać pod uwagę relacji, jaka występuje między popytem i podażą pieniądza. Również w ręku Banku Centralnego znajdują się możliwości oddziaływania zarówno na podaż, jak i na popyt na pieniądź.

1. Przedstaw czynniki kształtujące wysokość rynkowej stopy procentowej?
2. Czym różni się realna stopa procentowa od nominalnej?
3. Przedstaw mechanizm kształtowania się stopy procentowej równowagi na rynku kredytowym.

13.2.3. Zysk ekonomiczny i jego źródła

Oprócz omówionych wyżej form dochodów z czynników produkcji, a więc płacy, renty i procentu, istnieją także dochody zwane zyskiem ekonomicznym, który otrzymuje właściciel przedsiębiorstwa.

Z rachunkowego punktu widzenia **zysk** jest różnicą między globalnym przychodem (utargiem) przedsiębiorstwa a jego kosztami własnymi. Jest to tak zwany **zysk księgowy**, jaki jest wykazywany w księgach rachunkowych przedsiębiorstwa.

Rachunek ten przeprowadzany jest wyłącznie na podstawie zapisów księgowych, obejmujących tylko koszty ujawnione. Z ekonomicznego punktu widzenia, w szacowaniu rentowności firmy konieczne jest uwzględnienie wszystkich kosztów, łącznie z kosztem alternatywnym kapitału i kosztem ryzyka utraty pieniędzy. Te dwa ostatnie koszty nie wchodzą do kalkulacji zysku księgowego.

Koszt alternatywny kapitału wyraża przychód, jaki mógłby uzyskać przedsiębiorca z najlepszej nie podjętej alternatywy inwestycyjnej. Z kolei **koszt ryzyka** prowadzenia przedsiębiorstwa jest związany z ewentualnym niepowodzeniem pewnych przedsięwzięć firmy, które przyniosą straty, co doprowadzi do zmniejszenia wielkości kapitału.

Właściwy zysk, zwany **zyskiem ekonomicznym** (określany również mianem zysku nadzwyczajnego) stanowi nadwyżkę całkowitego zysku firmy ponad zysk normalny (stanowiący próg rentowności prowadzonej działalności gospodarczej). Jest kwotą, jaka zostaje po odjęciu od przychodów przedsiębiorstwa wszystkich kosztów, a więc kosztów księgowych łącznie z kosztem utraconych możliwości alternatywnego wykorzystania kapitału i kosztem ryzyka prowadzenia interesów firmy.

W warunkach konkurencji rynkowej, występowanie zysku ekonomicznego dla większości przedsiębiorstw jest zjawiskiem przejściowym (była o tym mowa w rozdz. 9 pkt 9.3.2). Konkurencja, wcześniej, czy później, doprowadza do jego zaniku. Dlatego firmy różnymi sposobami poszukują źródeł jego osiągnięcia.

Wśród głównych źródeł pozwalających osiągnąć zysk ekonomiczny można wymienić:

1. **Innowacyjność.** Przejawiać się ona może we wprowadzaniu na rynek nowych produktów lub ulepszaniu dotychczas wytwarzanych (innowacyjność produktowa) oraz w unowocześnianiu stosowanych procesów technologicznych (innowacyjność technologiczna). Innowacyjność produktowa stwarza możliwość osiągnięcia zysku ekonomicznego poprzez wzrost cen wprowadzanych nowości na rynek. Z kolei innowacyjność technologiczna prowadzi do obniżenia kosztów produkcji, co przy nie zmienionym poziomie ceny produktu stanowi istotne źródło zysku ekonomicznego. Zysk ekonomiczny będący rezultatem innowacyjności otrzymywany będzie przez firmy dopóty, dopóki inni producenci nie wprowadzą takich samych (lub podobnych) rozwiązań, co spowoduje obniżkę ceny i zanik zysku ekonomicznego.

2. **Przedsiębiorczość.** Podejmowanie inicjatywy, ryzyka prowadzenia interesów, zdolności rozpoznawania i wykorzystywania zyskowych okazji (np. transakcje giełdowe) – oto przykłady charakteryzujące przedsiębiorczego właściciela firmy.

3. **Wykorzystywanie pozycji monopolistycznej przez firmę.** Wyłącznie dysponowanie przez firmę pewnymi zasobami, patentami, licencjami, projektami racjonalizatorskimi itp. stwarza sposobność do manipulowania ceną i podażą, gwarantując osiągnięcie zysku ekonomicznego. Również ustawodawstwo państwowe chroniące firmy monopolistyczne przed konkurencją, stwarza możliwości otrzymywania zysku nadzwyczajnego, nie zawsze wynikającego z poprawy efektywności gospodarowania.

4. **Eksploatacja siły roboczej (wyzysk) lub innych czynników produkcji.** Na przykład występowanie dużego bezrobocia na rynku pracy sprzyja zatrudnieniu na „czarno” i wyzyskowi pracowników.

5. **Korzystne przypadki losowe czy też zdarzenia nie dające się przewidzieć.**

Jak widzimy – otrzymywane zyski nadzwyczajne mogą zarówno stanowić wynagrodzenie za przedsiębiorczość, czy innowacyjność, jak i wynikać z sytuacji nie mających nic wspólnego z efektywnym gospodarowaniem.

Ekonomiczna interpretacja zysku ekonomicznego jest od dawna przedmiotem sporów. Nie przez wszystkich jest on uznawany za sprawiedliwy ze społecznego punktu widzenia. Nie ulega jednak wątpliwości, że poszukiwanie zysku

ekonomicznego przez przedsiębiorców sprzyja racjonalnej alokacji czynników wytwórczych, stanowiąc siłę napędową rozwoju gospodarczego.

Omów istotę i źródła zysku ekonomicznego.

LITERATURA PODSTAWOWA

- Begg D., Fischer S., Dornbusch R., *Ekonomia*, tom I, PWE, Warszawa 2000.
Dach Z., Pollok A., Przybylska K., *Zbiór zadań z mikroekonomii*, Synaba, Kraków 1999.
Laidler D., Estrin S., *Wstęp do mikroekonomii*, Gebethner i Ska, Warszawa 1991.
Pollok A., *Inflacja w teorii ekonomii*, AE w Krakowie, Kraków 2000.
Samuelson P.A., Nordhaus W.D., *Ekonomia*, t. I i II, PWN, Warszawa 1995.
Samuelson W.F., Marks S.G., *Ekonomia menedżerska*, PWE, Warszawa 1998.
Varian H.R., *Mikroekonomia. Kurs średni. Ujęcie nowoczesne*, PWN, Warszawa 1997.
Wprowadzenie do ekonomii, pod red. Z. Dach, AE w Krakowie, Kraków 1999.

LITERATURA UZUPEŁNIAJĄCA

Do części I

- Cywiński M., *Pieniądz i bank w kapitalizmie. Zarys problematyki*, PWN, Warszawa 1992.
Cywiński M., *Pieniądz. Przegląd encyklopedyczny*, Key Text, Warszawa 1992.
Fedorowicz Z., *Teoria pieniądza*, Poltext, Warszawa 1993.
Galbraith J.K., *Pieniądz, pochodzenie i losy*, PWE, Warszawa 1982.
Grzelec M., *Jeszcze jeden eurokompromis*, „Prawo i Gospodarka” 1998, nr 92.
Grzelec M., *Ostre warunki, wiele korzyści*, „Prawo i Gospodarka” 1998, nr 92.
Klimczak B., *Mikroekonomia*, AE we Wrocławiu, Wrocław 1995.
Oręziak L., *Euro – nowy pieniądz*, PWN, Warszawa 1999.
Podstawy ekonomii, pod red. R. Milewskiego, PWN, Warszawa 1999.
Rekowski M., *Wprowadzenie do mikroekonomii*, Akademia, Poznań 2000.

Do części II

- Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w Polsce*, PWE, Warszawa 1998.
Błuszkowski J., Garlicki J., *Inwestorzy zagraniczni w Polsce*, PAIZ, Warszawa 1996.
Cele przedsiębiorstw we współczesnej teorii ekonomii, PTE, Warszawa 1996.

- Ciamaga L., Latoszek E. i in., *Unia Europejska*, PWN, Warszawa 1998.
- Durka B. (red.), *Inwestycje zagraniczne w Polsce*, IKiCHZ, Warszawa 1997.
- Jodkowski A., *Zagraniczne inwestycje bezpośrednie w Polsce jako element kształtowania konkurencyjności*, Raporty IRiSS, Warszawa 1995.
- Kapitał zagraniczny w Polsce*, pod red. Z. Sadowskiego, PTE, Warszawa 1999.
- Kodeks spółek handlowych z przepisami okotokodeksowymi*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 2001.
- Majewska-Jurczyk B., Jurczyk Z., *Polityka konkurencji w Polsce. Wybrane zagadnienia*, „Gospodarka Narodowa” 1993, nr 7.
- Mikroekonomiczne studium przedsiębiorstw w procesie prywatyzacji*, pod red. B. Borkowskiej i B. Klimczak, AE we Wrocławiu, Wrocław 1997.
- Nasiłowski M., *System rynkowy. Podstawy mikro- i makroekonomii*, Key Text, Warszawa 1996.
- Podstawy ekonomii*, pod red. R. Milewskiego, PWN, Warszawa 1999.
- Rekowski M., *Wprowadzenie do mikroekonomii*, Akademia, Poznań 2000.
- Wiszniewski Z., *Mikroekonomia współczesna*, Centrum Edukacji Rozwoju i Biznesu, Warszawa 1994.
- Wojtyna A., *Nowoczesne państwo kapitalistyczne a gospodarka. Teoria i praktyka*, PWN, Warszawa 1990.

Do części III

- Baryłko B., Mikos J., *Giełda krok po kroku*, Poltext, Warszawa 1994.
- Buchacz J., *Zasady funkcjonowania giełdy*, Ośrodek Doradztwa i Szkolenia, Warszawa 1993.
- Czekaj J., *Kursy akcji notowanych na giełdzie papierów wartościowych w Warszawie w świetle współczesnej teorii rynku kapitałowego*, Zeszyty Naukowe AE w Krakowie nr 113, Kraków 1993.
- Czerniawski R., *Giełdy*, Park, Bielsko Biała 1994.
- Domaszewicz R., *Pieniądz i banki w gospodarce rynkowej*, AE w Krakowie, Kraków 1990.
- Fritsch U., *Jak zostać akcjonariuszem*, PWN, Warszawa 1992.
- Gruszecki T., *Instytucje i rynki finansowe*, WSZP, Warszawa 1998.
- Jajuga K., Jajuga T., *Jak inwestować w papiery wartościowe*, PWN, Warszawa 1994.
- Januszkiewicz W., *Giełdy w gospodarce światowej*, PWE, Warszawa 1991.
- Komar Z., *Sztuka spekulacji*, PRET, Warszawa 1993.
- Lachowicz A., Mączka W., *Poradnik inwestora giełdowego*, Best, Kraków 1994.
- Materiały informacyjne Warszawskiej Giełdy Papierów Wartościowych*, GPW, Warszawa 2000.
- Murphy J.J., *Analiza techniczna*, WIG PRESS, Warszawa 1995.
- Socha J., *Zrozumieć giełdę*, Olympus, Warszawa 1993.
- Sopoćko A., *Giełda. Podstawowe strategie inwestowania*, AWiM Media-bank, Warszawa 1995.
- Tittenbrun J., *Instytucje finansowe a własność kapitału akcyjnego*, Nakom, Poznań 1991.
- Warset – nowy system giełdowy*, Giełda Papierów Wartościowych, Warszawa 2000.
- Werner J., *Jak wygrać na polskiej giełdzie*, Hermes, 1994.
- Wojewódka M., *Vademecum akcjonariusza i inwestora*, Consulting, Kraków 1993.

Do części IV

- Blaug M., *Teoria ekonomii. Ujęcie retrospektywne*, PWN, Warszawa 1994.
- Czarny B., *Czynniki produkcji*, „Nowe Życie Gospodarcze” 1997, nr 4–6.

- Dach Z., *Bezrobocie w okresie przemian systemowych gospodarki polskiej*, Ossolineum, Kraków 1993.
- Dobija M., Smaga E., *Polityka stopy procentowej*, „Życie Gospodarcze” 1992, nr 19.
- Galbraith J.K., *Ekonomia w perspektywie. Krytyka historyczna*, PWE, Warszawa 1991.
- Kaczmarek J., *Wybór najkorzystniejszego wariantu przedsięwzięcia inwestycyjnego niezależnie od źródeł finansowania jego nakładów*, Zeszyty Naukowe AE w Krakowie nr 477, Kraków 1996.
- Kamińska T., Kubska-Maciejewicz B., Laudańska-Trynka J., *Teoria podejmowania decyzji przez podmioty rynkowe. Wybrane problemy z mikroekonomii*, Wyd. Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 1993.
- Klimczak B., *Mikroekonomia*, AE we Wrocławiu, Wrocław 1995.
- Podstawy ekonomii*, pod red. R. Milewskiego, PWN, Warszawa 1999.
- Raczyński M., *Spoleczne koszty monopolu w świetle teorii pogoni za rentą*, „Ekonomista” 1994, nr 6.
- Rekowski M., *Wprowadzenie do mikroekonomii*, Akademia, Poznań 2000.
- Robinson J., *Walka z bezrobociem. Wstęp do teorii zatrudnienia*, Delfin, Lublin 1991.
- Rynek pracy w procesie transformacji systemu gospodarczego*, pod red. A. Szalkowskiego, Secesja, Kraków 1992.
- Schaal P., *Pieniądz i polityka pieniężna*, PWE, Warszawa 1996.
- Siegel J.G., Shim J.K., Hartman W., *Przewodnik po finansach. 201 narzędzi podejmowania decyzji dla menedżerów*, PWN, Warszawa 1995.

Wydawnictwo Naukowe SYNABA

poleca

Zofia Dach
Artur Pollok
Krystyna Przybylska

Zbiór zadań z mikroekonomii

Wydawnictwo
Naukowe
SYNABA

wszystkim chcącym poznać,
poszerzyć lub utrwalić
swoją wiedzę z mikroekonomii